

کودکان خیابانی؛ چالش‌ها و راهکارها

پدیده کودکان خیابانی یکی از مشکلات آسیب‌زای اجتماعی است که از دیرباز در سراسر جهان وجود داشته و در سال‌های اخیر به دلایل گوناگون در کشور ما نیز افزایش یافته است.

پدیده کودکان خیابانی یکی از مشکلات آسیب‌زای اجتماعی است که از دیرباز در سراسر جهان وجود داشته و در سال‌های اخیر به دلایل گوناگون در کشور ما نیز افزایش یافته‌است. در کشور ما نیز این پدیده با ویژگی‌های دوگانه‌اش، دیرپایی، گستردگی و ضرورت توجه به آن مطرح گردید. لذا این مقاله بر اساس پژوهشی در ارتباط با وضعیت کودکان خیابانی در شهر تهران انجام شده است.

این پژوهش با استفاده از پرسش‌نامه محقق‌ساخته و مصاحبه با کودکان و خانواده‌های آنان و نظر خواهی از صاحب‌نظران و کارشناسان از طریق روش دلفی انجام گرفته است.

پژوهش حاضر پنج محور را که از جمله مسائل مهم در زمینه کودکان خیابانی است را مورد بررسی قرار داده است:

۱. کودکان خیابانی چه کسانی هستند؟

۲. چرا توجه به کودکان ضرورت دارد؟

۳. چه عواملی در ایجاد این پدیده موثر است؟

۴. چه اقداماتی در این زمینه از طرف سازمان‌های دولتی و غیردولتی و بین‌المللی انجام شده است؟

۵. چه راهکارهایی برای کاهش این پدیده مناسب است؟

اینک محورهای پنج‌گانه را به اختصار مرور می‌کنیم.

۱. کودکان خیابانی چه کسانی هستند؟

کودکان خیابانی طیف گسترده‌ای را با شرایط متفاوت تشکیل می‌دهند که تعریف مشخص آنها اولین چالش در برابر ماست. براساس تعاریف سازمان‌های بین‌المللی (سازمان بهداشت جهانی، یونیسف و ژانسن بین‌المللی کودکان خیابانی) کودکان خیابانی را می‌توان بر اساس وضعیت زندگی آنها به چهار گروه تقسیم کرد:

کودکان بی‌خانمان که خانه و خانواده ندارند در خیابان زندگی می‌کنند. این کودکان را اصطلاحاً کاتن می‌گویند.

کودکانی که دارای خانه و خانواده هستند و به دلایلی مختلف از خانواده جدا شده اند و تنها به صورت گروه های کوچک و گاه زیر پوشش باند های مربوط زندگی می کنند.

کودکانی که قبلا بی خانمان بوده اند اما در حال حاضر در سر پناه ها و مراکز حمایتی نگهداری می شود.

کودکانی که دارای خانواده هستند و با خانواده خود زندگی می کنند. اما به دلایل مختلف و عمدتا فقر خود رادر خیابان می گذارند. این گروه از کودکان به دو دسته تقسیم می شوند .

۱. گروهی از آنان در خیابان به کارهای مختلف می پردازند(فرش گل، روزنامه، آدامس، زباله گردی، واکس زنی و...)...

این گروه کودکان کار و خیابان را تشکیل می دهند.

۲. گروه دیگر به تنهایی یا همراه پدر و مادر خود به گدایی مشغولند و برخی از آنها در سنین بسیار کم به عنوان ابزار برای تکدی گری مورد سوء استفاده قرار می گیرد. همه این کودکان با تفاوت هایی که با یکدیگر دارند در موارد زیر مشترک اند.

بیشترین وقت خود رادر خیابان می گذرنند .

از حقوق اساسی خود (آموزش، تغذیه، بهداشت، امنیت، و...) محرومند .

به علت حضور طولانی در خیابان مشکلات واسیب های فراوانی را تجربه می کنند.

براساس پژوهش انجام شده بیشترین گروه کودکان خیابانی در تهران کودکانی هستند که در خانه و خانواده خود زندگی می کنند(۸۳درصد). بیشتر این کودکان به علت فقر به کار و گدایی مشغولند (۷۸درصد کار و ۲۱درصد گدایی). در درجه دوم کودکانی قرار دارند اما به دلایل مختلف از آنها جدا شده و تنها با جمع زندگی می کنند. (۱۱درصد)بیشتر این کودکان نیز به کار در خیابان مشغولند.

۲. چرا توجه به کودکان خیابانی ضروری است؟

دومین چالش ضرورت توجه به کودکان خیابانی است که در کشور ما مدتی مورد انکار بوده و اینک به عنوان یک واقعیت پذیرفته شده است. کودکان خیابانی پدیده ای رشد یابنده در جهان و در کشور ماست. بر اساس امارهای موجود حدود صد میلیون کودک خیابانی در جهان وجود دارد. در کشور ما امار دقیقی از کودکان خیابانی در دست نیست. امارهای رسمی تعداد این کودکان را حدود بیست هزار نفر اعلام کرده است. بهزیستی امار کودکان خیابانی جمع اوری شده در سال ۸۲ را تعداد ۳۰۱۸۸ نفر اعلام کرده است. با توجه به امارهای زیر تعداد کودکان کار و خیابان بسیار فراتر از امار اعلام شده رسمی می باشد.

در سال ۱۳۸۲ بنا به اظهار وزیر آموزش و پرورش ۳۵۰۰۰۰ دانش آموز ترک تحصیل کرده و تعداد ۱۵۰۰۰۰ نفر فرصت ثبت نام پیدا نکرده و از تحصیل بازمانده اند. بدون تردید تعداد زیادی از این افراد کودکان کار و خیابان را تشکیل می دهند. براساس اظهارات مسئولان رسمی دوازده میلیون نفر در فقر مطلق به سر می برند. طبیعتاً تعدادی از این افراد کودکانی هستند که به کودکان کار و خیابان می پیوندند. با توجه به این امارها پدیده کودکان کار و خیابان در جامعه ما رو به توجه کافی دارند. کودکان آسیب پذیرند و قادر به دفاع از خود نیستند و نیاز به حمایت و کمک بزرگسالان دارند کودکان خیابانی به علت شرایط خاص زندگی خود آسیب پذیری بیشتری دارند.

مروری کوتاه بر امارهای موجود وسعت آسیب پذیری کودکان را در جهان نشان می دهد.

۱۰۰ میلیون کودک خیابانی در جهان زندگی پر رنجی را می گذرانند .

۲۵۰ میلیون کودک زیر سن قانونی کار در کشورهای جهان سوم به کار مشغولند .

۱۵۰ میلیون کودک در جهان از سوء تغذیه رنج می برند .

۱۰ میلیون کودک زیر ۵ سال هر سال در کشورهای در حال رشد از بیماریهای قابل پیشگیری و درمان جان خود را از دست می دهند .

بیش از نیمی از کودکان افریقایی از بیماری های ناشی از الودگی اب و بهداشت رنج می برند .

حدود یک چهارم از هفده میلیون نفر از کسانی که به علت بیماری ایدز فوت کرده اند کودک بوده اند.

آثار زیانبار این آسیب ها تنها به دوران کودکی منحصر نمی شود و تا بزرگسالی نیز ادامه می یابد و جامعه را از وجود انسانهای کار آمد و شایسته محروم می سازد.

کودکی دوران حساس رشد و پرورش انسان است و توجه به این سالهای مهم و فراهم ساختن امکانات مناسب به منظور ایجاد زندگی بهتر برای کودکان از وظایف اساسی ماست. طبیعتاً چنین کودکانی امکان رشد و پیشرفت خود و جامعه را بیشتر فراهم می سازند.

پژوهش انجام شده در مورد پیامدهای زیان بار پدیده کودکان خیابانی نشان میدهد که این کودکان در تمام جنبه های اساسی رشد (رشد جسمی حرکتی عاطفی روانی اجتماعی و ذهنی) دارای مشکلاتی میباشند . از نظر رشد جسمی حرکتی بین ۶۰ تا ۸۴ درصد کودکان خیابانی با مشکلاتی مانند کم خونی کاهش قد و وزن بیماریهای مربوط به دهان چشم قلب گوارشی پوست و سوءتغذیه روبرو هستند. از نظر رشد ذهنی بین ۱۷ تا ۵۶ درصد آنان دارای مشکلاتی مانند بیسوادی مشکلات گفتاری کمبود توجه و تمرکز مشکلات یادگیری و کمبود شناخت محیط پیرامون خود هستند. از نظر رشد عاطفی هیجانی بین ۴۰ تا ۸۹ درصد آنان از مشکلاتی مانند احساس کم ارزشی بیقراری و نارامی انتقام جویی بدبینی افسردگی ترس و ناامنی بحران هویت واضطراب رنج می برند. از نظر رشد اجتماعی بین ۳۷ تا ۸۰ درصد آنان مشکلاتی مانند پرخاشگری خشونت ناسازگاری سرعت

سوءاستفاده جنسی تخریب تمایل به بزهکاری اعتیاد و خرید و فروش مواد مخدر و مشکل در برقراری ارتباط مناسب با دیگران را دارا هستند.

۳. چه عواملی در ایجاد پدیده کودکان خیابانی موثر است؟

اصولا در ایجاد مشکلات اجتماعی به علت پیچیدگی آنها یک عامل موثر نیست بلکه مجموعه ای از عوامل به درجات گوناگون تاثیر گذار است. به طور کلی چهار عامل در ایجاد مسائل اجتماعی موثر است.

عوامل اقتصادی مانند فقر بی عدالتی بیکاری فاصله طبقاتی زیاد در جامعه توزیع ناعادلانه ثروت و ....

عوامل فرهنگی و اجتماعی از جمله ترکیب ساختار و ازدیاد جمعیت مهاجرت جنگ تغییر ارزش های اجتماعی و فرهنگی فاصله بین نسل ها و تضاد های اجتماعی و نارسایی و کمبود قوانین حمایتی از کودکان وجود نگرش ها و باورهای نادرست و تبعیض امیز از جمله نگرش به کودک به عنوان منبع درآمد خشونت با کودکان نبود سامانه های حمایت از کودکان و ....

عامل خانوادگی مانند خانواده های پر جمعیت گسسته و پر تنش سابقه بزهکاری و اعتیاد در خانواده نا آگاهی والدین از نیازهای مناسب با آنها و ....

عوامل فردی یا زیستی روانی مانند ویژگی های شخصیتی کودکان ظرفیت روانی و توانمندی کودکان در برخورد با مشکلات زندگی بحران بلوغ و تاثیرات آن و ....

این گروه از عوامل خود تحت تاثیر عوامل اقتصادی فرهنگی اجتماعی و خانوادگی قرار دارند.

در پژوهش انجام شده در مورد میزان تاثیر گذاری این عوامل در ایجاد پدیده کودکان خیابانی در کشور ما نشان داده شده که عوامل چهارگانه موثر بوده اند اما در درجه اول عوامل اقتصادی و سپس عوامل خانوادگی به ویژه رفتار نامناسب با کودکان نقش موثری در ایجاد این پدیده دارند.

اکثریت کودکان خیابانی برای کسب درآمد و کمک به خیابان می یابند. تاثیر فقر در پیدایش این پدیده نکته مهمی است که در انتخاب راهکارهای مناسب برای کاهش این پدیده باید مورد توجه قرار گیرد.

۴. چه اقداماتی در ارتباط با کودکان خیابانی در کشور ما انجام شده است؟

این اقدامات را که از جمله چالش های موجود در این زمینه است میتوان در سه سطح مورد بررسی قرارداد:

الف. اقدامات انجام شده توسط سازمانهای دولتی: این اقدامات از سال ۷۷ توسط سازمان بهزیستی با همکاری شهرداری وزارت کشور و سازمان مدیریت به شرح زیر انجام شده است.

تشکیل ستاد ساماندهی کودکان خیابانی

جمع آوری کودکان خیابانی در تهران

تاسیس مراکز برای نگهداری کودکان خیابانی همراه با آموزش هایی برای آنان

ایجاد مراکز مداخله در بحران در تهران و استان ها

برگزاری همایش هایی در ارتباط با کودکان خیابانی

ایجاد ارتباط با سازمان های غیردولتی و بین المللی (یونیسف) و برنامه های مشترک با آنها

ب. اقدامات انجام شده توسط سازمانهای غیردولتی:

ایجاد مراکز باز برای آموزش کودکان خیابانی و ارتباط با خانوادهایان در تهران

انجام پژوهش هایی در ارتباط با کودکان خیابانی

برگزاری همایش کارگاه نمایشگاه در ارتباط با کودکان خیابانی و حساس سازی و آگاهسازی مردم نسبت به این مساله

ارتباط و همکاری با سازمانهای دولتی و یونیسف

ج. اقدامات انجام شده توسط یونیسف:

برگزاری کارگاه های آموزشی در ارتباط با کودکان خیابانی

انجام یک پژوهش درمورد کودکان خیابانی

ارتباط با سازمانهای دولتی و اجرای طرح های مشترک با آنها

حمایت های مالی و فنی از اقدامات سازمانهای دولتی از جمله فراهم کردن امکانات سفرهای مطالعاتی بع منظور استفاده

از تجربیات سایر کشورها در این زمینه

ارتباطو همکاری با سازمانهای غیر دولتی

۵. چه راهکارهایی برای کاهش پدیده کودکان خیابانی وجود دارد؟

ارائه راهکارها یکی از چالشهای مهم در ارتباط با کودکان خیابانی است. پیش از بیان راهکارها لازم است به نکات زیر توجه شود:

تاخیر در انجام اقدامات در ارتباط با کودکان خیابانی. سالها سازمانهای دولتی که مسئول انجام اقدامات در این زمینه بودند وجود کودکان خیابانی رانکارمیکردند. پس از چند سال واقعیت موجود را پذیرفتند و از آن زمان به فکر انجام اقداماتی برای کاهش این پدیده افتادند.

ضرورت ارزشیابی اقدامات انجام شده توسط سازمانهای دولتی غیردولتی و یونیسف به منظور اطلاع دقیق از نتایج این اقدامات و مشکلات موجود و ارائه راهکارهای مناسب.

تاکید بر امر پیشگیری به منظور جلوگیری از باز تولید کودکان کار و خیابان.

توجه به عوامل ایجاد کننده پدیده کودکان خیابانی و اولویت های ان و اتخاذ راهکارهای مرتبط با آن.

کاهش تمرکز بر کلان شهرها و توجه به شهرها و روستاها به عنوان منابع باز تولید این کودکان.

تاکید بر توجه به شرایط موجود در جامعه ما پدیده کودکان کار و خیابان را نمیتوان کاملاً از بین برد بلکه میتوان آن را کاهش داد و کاهش آن نیز به صورت ضربتی و با اجرای چند طرح بلکه به شکل یک جریان و فرایند در قالب راهکارهای بلند مدت میان مدت و کوتاه مدت عملی خواهد بود. با توجه به این نکات بر اساس پژوهش انجام شده راهکارهای زیر در سه سطح (کلان میانی خرد) و در سه بعد زمانی (بلند مدت میان مدت و کوتاه مدت) ارائه می شود:

راهکارهای بلند مدت در سطح کلان شامل فقرزدایی تامین رفاه و عدالت اجتماعی کاهش تبعیض طبقاتی با توجه به موثر عامل فقر در ایجاد پدیده کودکان خیابانی

توجه به آموزش همگانی به ویژه والدین به منظور تغییر نگرش های نامطلوب نسبت به کودکان و بازسازی فرهنگی جامعه به ویژه اعتیاد و بزهکاری تاکید کاهش مشکلات اجتماعی از جمله افزایش جمعیت مهاجرت بیماری روانی و ...

بهدی است تحقق این روش ها نیاز به برنامه ریزی در سطح کلان جامعه دارد مستلزم تغییراتی در ساختارهای اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جامعه است.

راهکارهای میان مدت کوتاه مدت در سطح سازمانهای دولتی و غیردولتی مرتبط با کودکان شامل موارد زیر:

تدوین قوانین حمایتی و بازنگری در برخی از آنها در ارتباط با کودکان کار و خیابان

نظارت بر اجرای دقیق قوانین موجود در مورد کودکان از جمله قانون کار پیمان نامه حقوق کودک قانون حمایت از کودکان و نوجوانان و مقاله نامه ۱۸۲ سازمان بین المللی کار که همه آنها به تصویب رسیده است.

ایجاد شبکه یا نظام یکپارچه حمایت از این کودکان به منظور هماهنگی بین سازمانهای دولتی و غیردولتی مرتبط جلوگیری از دوباره کاری و ارائه خدمات مناسب به کودکان

ساماندهی مناسب کودکان کار و خیابان

از سال ۱۳۷۷ تاکنون به دفعات "جمع اوری" کودکان کار و خیابان به عنوان ساماندهی آنان انجام گرفته است که جز صرف هزینه و ایجاد مشکلات برای کودکان نتایج مثبتی برای آنان نداشته است. ساماندهی درست کودکان کار و خیابان شامل موارد زیر است:

شناسایی کودکان خیابانی و انواع آن از نظر نحوه زندگی برای پاسخگویی به نیازهای مشخص آنان. بر اساس پژوهش انجام شده حدود ۸۳ درصد این کودکان با خانواده های خود زندگی میکنند بنابراین "جمع اوری" آنها مشکل راحل نمی کند. ارتباط با خانواده های این کودکان انجام حمایت های مالی قانونی آموزشی درمانی مشاوره ای و مددکاری از طریق ارائه خدمات لازم

ایجاد مراکز حمایتی مناسب به صورت باز و ازاد هدفمند و با برنامه جامع آموزشی به منظور حمایت و ارائه خدمات لازم و داوطلبانه به کودکان. تجربه نشان داده که ایجاد مراکز باز برای حضور داوطلبانه کودکان کار و خیابان که از طرف سازمان های غیر دولتی انجام شده است بر عکس مراکز دولتی مورد استقبال فراوان این کودکان و خانواده های آنان قرار گرفته است به ویژه که از این طریق می توان به شناسایی آنان نیز اقدام کرد.

استفاده از مددکاران اجتماعی در همه مراحل ساماندهی برای جذب داوطلبانه به مراکز حمایتی به جای استفاده از نیروی انتظامی برای جلب آنان .

ایجاد سر پناه ها در محل کار و زندگی کودکان کار و خیابان برای مراجعه داوطلبانه کودکانی که با خانواده خود زندگی نمی کنند و نیاز به خدمات گوناگون دارند .

جلوگیری از بدترین اشکال کار کودک در خیابان و سایر اماکن با توجه به پذیرش مقاوله ۱۳۲ سازمان بین المللی کار و نیز قانون کار ایران ساعات طولانی کار در خیابان انواع سوءاستفاده از کودکان کارهایی مانند زباله گردی و.... مغایر با این مقاوله نامه و قوانین مربوط به کار کودکان است.

برخوردار کردن کودکان کار و خیابان از بیمه تامین اجتماعی با این امید که با انجام این اقدامات بتوانیم در کاهش پدیده کودکان کار و خیابان گام های موثری برداریم.

۱. برنیک باربارا رهنمودهایی جهت طراحی مراکز برای بچه های خیابانی

۲. لوشاتاین سوزان سه برنامه برای کودکان خیابانی در شهر ریودوژانییر

۳. قاسم زاده فاطمه بررسی وضعیت کودکان خیابانی در تهران

۴. مایرز ویلیام بررسی روشهای گوناگون مبارزه با کار کودکان در کشور های در حال توسعه

منبع :

پایگاه اطلاع رسانی پلیس